

A polgári jog kodifikációja Törökországban

1. A 19. században az Oszmán Birodalomban, 1839-ben (a Gülhane-i dekrétum) és 1856-ban hatályba léptetett reformrendeletek célja — többek között — a jog szekularizálása jegyében a muzulmán és nem muzulmán lakosok közötti jogi különbségek felszámolása volt. Ez a személyiségi elv (*personalitas*) szerepét jelentős mértékben csökkentette. Hasonló eredménnyel járt a két fent említett rendelet alapján meginduló, döntően francia mintát követő reformtörvényhozás. Az 1869 és 1876 között fokozatosan, szultáni rendeletekkel (*irade*) hatályba léptetett, 16 könyvből és 1851 szakaszból álló átfogó, a magánjogot is tartalmazó „törvénytű”, illetve kompiláció (*Medzselle*, „jogszabályok gyűjteménye”, illetve „könyv, amely bölcsességet tartalmaz”) nyugat-európai értelemben véve azonban nem tekinthető kodifikációnak. A *Medzselle* négy utolsó könyve a polgári eljárásjog szabályait foglalja magában.

A *Medzselle* összeállítása a neves oszmán államférfi, Ahmed Dzszevdet pasa (1822—1895) nevéhez fűződik, aki a szerkesztő bizottság elnöki tisztét látta el. A rendkívül sokoldalú Dzszevdet pasa egyaránt volt matematikus, költő, történész, bíró és jogtudós. Említést érdemel, hogy több ízben igazságügyi miniszter is volt.

A *Medzselle* nem tekinthető teljes körű, átfogó kompilációnak. Így például ez a gyűjtemény nem tartalmaz a jogügyleti tanra vonatkozó szabályokat, és hiányzik belőle a kötelmi jog általános része is. A *Medzselle* jól ismert 2—100. szakaszai a *fikh*, amely lényegében a muzulmán jogtudományának felel meg, alapvető szabályait tartalmazza. Ezek a szabályok azonban nem hasonlíthatók például a német *Bürgerliches Gesetzbuch* Általános Részében foglalt rendelkezésekhez. Említést érdemel továbbá, hogy a *Medzselle* nem ismeri a szerződési szabadság elvét.

Az oszmán Polgári Törvénykönyvnek is nevezett, a *seriat* részlegesen hatályon kívül helyező *Medzselle* a száz artikulust tartalmazó bevezető részen felül 16 könyvre tagolódik. Az erősen kazuisztikus jellegű kompiláció döntően a magánjogot szabályozza, de az utolsó négy könyv a polgári eljárásjogra vonatkozó viszonylag részletes rendelkezéseket is tartalmazza. A *Medzselle* kazuisztikus természetét jól jellemzi az, hogy az adásvételről szóló első könyv több mint háromszáz, a bérletről szóló második könyv pedig több mint kétszáz szakaszt foglal magában. Az 1908-ban győzelmet aratott, és az Oszmán Birodalom megújítását megvalósítani kívánó ifjútörök mozgalom képviselői a *Medzselle* átfogó reformját, illetve revízióját is tervbe vették. Ez a reform (revízió) azonban az első világháború kitörése miatt nem valósulhatott meg. A *Medzselle* szinte kizárólag a hanafita irányzaton alapuló muzulmán jogi szemlélet jegyeit hordozta magán, mivel az Oszmán Birodalomban korábban is ez a szunni-ta jogi iskola volt a meghatározó. A *Medzselle* egyedül néhány jogtudósi vélemény átvételénél merít a hanafita iskolához nem tartozó jogtudósok munkáiból, miáltal bizonyos mértékű „eklektizmus” jellemzi ezt a kompilációt. Itt utalunk arra, hogy az első világháború idején, 1917-ben sor került a családi jog kisebb mértékű reformjára.

2. Az első világháborút követően felállított, a nyugat-európai államok magánjogát is ismerő török jogászokból álló bizottság 1920-ban és 1921-ben előkészítette a *Medzselle* reformját. Ez a reform azonban arra korlátozódott, hogy a hanafita irányzat mellett más muzulmán iskolák szabályait is figyelembe vegye a kódex — elsősorban az adásvétel és a bérlet intézményét érintő — újrakeresztésénél. A másik, 1923-ban létesített, ezúttal nagyobb hatáskörrel rendelkező bizottság 1923. május 3-án, Isztambulban tartott első ülésén elhatározta, hogy új polgári törvénykönyvet dolgoz ki, amely a négy szunni-ta jogi iskola elveinek figyelembevétele mellett tekintettel van az európai magánjogi törvénykönyvekre is. Ennek a bizottságnak a munkája azonban nem volt, nem lehetett eredményes az immár gyökeresen új politikai irányzatot és ideológiát követő Törökországban.

Az 1923. július 24-én, Lausanne-ban kötött, az 1920. augusztus 10-én aláírt Sèvres-i Békeszerződést hatályon kívül helyező békeszerződés szövegének megfogalmazása során a szövetséges és társult főhatalmak („*antant hatalmak*”) Törökországot arra kívánták kötelezni, hogy saját bíróságain külföldi bírót alkalmazzon a szövetségbe tömörült országok (Franciaország, Egyesült Királyság, Japán, Olaszország és az Amerikai Egyesült Államok) állampolgárai ügyében való ítélezésénél. A külföldi bírák feladata lett volna az új törvények kidolgozása, így a polgári törvénykönyv szövegének megfogalmazása is. Törökország azonban elvetette ezeket a javaslatokat, aminek következménye a béketárgyalások megszakadása lett. Az olasz békeküldöttség tagjának, Montagnának javaslatára azonban elfogadásra került az ún. Montagna-formula, melynek értelmében — ezt tükrözi Mahmut Esad Bozkurt török igazságügyi miniszter nyilatkozata — Törökország kötelezte magát jogrendszerének átfogó modernizálására és így lehetővé vált a béketárgyalások folytatása, majd a békeszerződés aláírása. Itt utalunk arra, hogy az Oszmán Birodalomban — egészen 1923-ig — az ún. kapitulációs szerződések alapján az egyes nyugat-európai hatalmak konzulai igen széles hatáskörrel rendelkeztek a polgári, a kereskedelmi és büntetőjog területén saját állampolgáraik felett. A „kapitulációs szerződések” révén a valláshoz kötődő személyi elv (*personalitas*) érvényesült az Oszmán Birodalomban.

3. Törökországban 1923. október 29-én kiáltották ki a köztársaságot és választották meg Musztafa Kemál pasát az állam elnökéül. Az első polgári törvénykönyvet (*Türk Medeni Kanunu*) 1926-ban fogadták el és léptették hatályba. Ennek a törvénykönyvnek a szerkesztői az 1907-ben elfogadott és 1912. január 1-jén hatályba lépett svájci Polgári Törvénykönyvet és az 1911-ben átfogó revíziónak alávetett, 1881-ben elfogadott svájci Kötelmi Jogi Törvénykönyvet (a társasági jogra, a kereskedelmi jogra és az értékpapírral kapcsolatos szabályok — tehát a svájci Kötelmi Jogi Törvénykönyv 3—5. fejezete — kivételével) választották modellül.

Emellett Törökország még ugyanebben az évben önálló kereskedelmi törvénykönyvet fogadott el, amely azonban — ellentétben például az 1897-es német Kereskedelmi Törvénykönyvvel — nem tartalmazta a tengeri kereskedelmi jogot.

Az 1926-os Kereskedelmi Törvénykönyv szerkesztői számos európai állam kereskedelmi törvényhozásából merítették. A tengeri kereskedelmi jog szabályozására az 1929-ben kihirdetett törvénykönyvben került sor. Itt utalunk arra, hogy a polgári perrendtartásról szóló törvényt 1927-ben, a csődeljárásról szóló törvényt pedig 1929-ben fogadták el. 1926-ban Törökország az olasz mintát követő Büntető Törvénykönyvet hirdetett ki.

A svájci Kötelmi Jogi Törvénykönyv részleges, nem *in complexu* recepciójára azért került sor, mert éppen ebben az időben tervezték Svájcban a társasági jog, a kereskedelmi jog és az értékpapírr jog átfogó reformját, melyet a török törvényhozó mindenképpen figyelembe kívánt venni. Erre a reformra, modernizációra Svájcban azonban 1925-ben még nem került sor.

A török parlament (nemzetgyűlés) az új magánjogi törvényeket — a polgári törvénykönyvet és a kereskedelmi törvénykönyvet — 1926. február 17-én fogadta el egyhangúlag. Rövid időn belül, 1926. október 4-én ezek hatályba léptetésére is sor került. A mai Törökország területén a *Medzselle* egyedül az Alexandrette-i szandzsákban — amely 1920 és 1939 között a francia mandátum alá tartozó Szíriához tartozott — maradt egészen 1939. április 30-ig hatályban. A francia-török barátsági egyezmény eredményeképpen Törökországhoz kerülő területen a török Polgári Törvénykönyvet és Kötelmi Jogi Törvénykönyvet a félautonómiával rendelkező Hatay-törvényhozás 1939. május 1-jén helyezte hatályba.

A svájci magánjogi törvényhozás modellül választásának oka — a francia *Code civil*el, illetve *Code de commerce*-szel és a német *Bürgerliches Gesetzbuch*hal, illetve az 1897-es *Handelsgesetzbuch*hal szemben — az volt, hogy a török politikusok és jogászok a svájci Polgári Törvénykönyvet és Kötelmi Jogi Törvényt tekintették a legújabb, a legdemokratikusabb, és a legtökéletesebb kodifikációnak. Erre kifejezetten utal a török Polgári Törvénykönyv indokolása.

Mindkét svájci törvénykönyv esetében a török törvényalkotók, illetve szerkesztők a francia nyelvű — a német mellett szintén autentikus — változatot, pontosabban szöveget vették alapul. Ennek oka — többek között — az volt, hogy a svájci Polgári Törvénykönyv első szakaszában szereplő szövegben — amely a bírót jogszabály hiányában törvényalkotóvá emeli — a német változattól eltérően, a doktrína mellett nem a szokásjog, hanem a joggyakorlat szerepel mint figyelembe vehető forrás. A német változatban található szokásjog (*Gewohnheitsrecht*) forrásként történő felhasználása ugyanis a korábbi, nem európai hagyományokon nyugvó (muzulmán) jog ismételt térnyerését jelentette volna. A francia szövegben (1. cikkely, 3. bekezdés) ugyanis *jurisprudence* szerepel, ami a joggyakorlatot, s nem pedig a szokásjogot (*droit coutumier*) jelenti. Itt utalunk arra, hogy a török Reform-Ptk. 1. szakasza változatlan formában vette át az 1926-os Ptk. 1. szakaszának szövegét.

Az évszázados tradíciókon alapuló szokásjogot (*örf ve adet*) azonban, igaz, csak kivételesen, a török jogalkalmazás elismeri. Vonatkozik ez például a házastársak közötti ajándékozásra, amelyet a polgári törvénykönyv nem szabályozza. Ebben az esetben a török Legfelső Bíróság (Semmitöszék, *Cour de Cassation*, törökül *Yargıtay*) egyik irányadó döntésében „mély gyökerekkel bíró hagyományról” (*yerleşmiş bir gelenek*) ír.

A Ptk.-ban nem szabályozott házastársak közötti ajándékozások bíró által történő elismerésének azonban határt szab az *ordre public* (*kamu düzeni*).

A házastársak közötti ajándékozás — az iszlám jog nem tesz pontos különbséget az eljegyzés és a házasság között — célja az, hogy a házasság tartama alatt az önálló jövedelemmel (keresettel) nem rendelkező feleség megfelelő eltartását, illetve válás esetén a feleség megélhetésének anyagi alapját szolgálja. Utalni kell arra, hogy ez az intézmény a szeldzsuk-törökök ősi szokásjogában, s nem pedig az iszlám jogban gyökerezik.

A magánjogi törvények (törvénykönyvek) törökországi recepciója szociológiai szempontból — William F. Ogburn kifejezésével élve — a „felülről”, az államhatalom által kezdeményezett és támogatott „social change” tipikus jelensége, amelynek eredményessége, sikere számos tényezőtől függ. Sajátos eleme az idegen jog recepciójának az, hogy a bírót ítéletei meghozatalában sem a korábbi joggyakorlat, sem pedig a doktrína nem köti.

4. 1956-ban hirdették ki és 1957. január 1-jén léptették hatályba az új török Kereskedelmi Jogi Törvénykönyvet, amely hatályon kívül helyezte az 1926-ban elfogadott Kereskedelmi Jogi Törvénykönyvet. Az új Kereskedelmi Jogi Törvénykönyv szerkesztői — a szerkesztés munkálatait az ankarai egyetemen korábban kereskedelmi jogot oktató Ernst E. Hirsch professzor irányította — a svájci revideált Kötelmi Jogi Törvény mellett más kötelmi jogi törvénykönyveket, illetve a *code unique* modellt (monista koncepciót) követő magánjogi törvénykönyvet (így az 1866-ban elfogadott québeci *Code civil*t és az 1942-es olasz *Codice civile*t) is figyelembe vették.

Az 1475 szakaszból álló kereskedelmi törvénykönyv bevezető rendelkezésekre (1–10. szakasz) és öt könyvre tagolódik. A bevezető rendelkezések körében a törvényhozó — többek között — a kereskedelmi szokást és a kereskedelmi ügyleteket definiálja, valamint rendelkezik a kereskedelmi bíróságok hatásköréről és illetékességéről. Az első könyv (11–152. szakasz) a kereskedőkkel és a kereskedelmi szervezetekkel foglalkozik. A második könyv (153–556. szakasz) az egyes kereskedelmi társaságokra vonatkozó szabályokat tartalmazza. A harmadik könyv (557–815. szakasz) az értékpapírrjogra (így például a váltóra, a csekkekre, közraktári jegyre, hajóraklevélre stb.) vonatkozó szabályokat foglalja magában. A negyedik könyv (816–1262. szakasz) a tengeri kereskedelmi jogot tartalmazza. Az ötödik könyv (1263–1459. szakasz) a biztosítási joggal kapcsolatos rendelkezéseket foglalja magában. A záró rendelkezések (1460–1475. szakasz) az új törvény hatálybalépésével kapcsolatos átmeneti rendelkezéseket tartalmazzák. Lényeges újítása az új kereskedelmi törvénykönyvnek az, hogy nem tesz többé különbséget a polgári jogi és a kereskedelmi jogi ügyletek között. Ilyen módon tartalmilag a monista koncepciót követi. Eltérést jelent a svájci magánjogi szabályozástól az, hogy a kereskedelmi jogot továbbra is önálló törvénykönyvben szabályozza. Ugyanez az eltérés mutatkozik az olasz magánjogi törvényhozással való összevetést illetően is.

A török Kereskedelmi Törvénykönyv első szakasza megállapítja, hogy nincs lényegi különbség a kereskedelmi ügyletekkel kapcsolatos szabályozás és a mindenkire, tehát a nem kereskedőkre is vonatkozó általános szabályozás között.

Ebből következik, hogy a kereskedelmi törvénykönyvben nem szabályozott jogviszonyokra nézve a polgári jog (polgári törvénykönyv) szabályai irányadók. A tengeri kereskedelem szabályozásánál az angol-amerikai jog hatása érződik erősen. A tulajdonjog átszállásánál azonban a török jog szabályozása érvényesül, függetlenül attól, hogy a hajó melyik állam felségvizén tartózkodik. A hajóra vonatkozó zálogjogi rendelkezéseket a törvényhozó az 1940. október 25-én elfogadott német törvényből vette át.

Itt említjük meg, hogy a *Medzselle* a kereskedelmi forgalom területén nem felelt meg a kor követelményeinek. Ugyanez vonatkozik a francia *Code de commerce*-t modellül választó, 1850-ben hatályba lépett oszmán Kereskedelmi Törvénykönyvre is, amelyet az 1840-ben ugyancsak francia mintára felállított kereskedelmi bíróságok alkalmaztak.

Az 1957-ben hatályba lépett kereskedelmi törvénykönyvet novelláris úton többször módosították. A kereskedelmi törvénykönyv módosítása során tekintettel voltak például a svájci Kötelmi Jogi Törvény 1984. évi átfogó revíziójára. A kereskedelmi törvénykönyv átfogó revíziójára az 1990-es években — a polgári törvénykönyvvel ellentétben — azonban nem került sor. A török Igazságügyi Minisztérium a közeljövőben tervezi a kereskedelmi törvénykönyv átfogó revízióját, bár az ezt célzó munkálatok hivatalosan még nem kezdődtek meg. Eddig még a revíziót végző bizottság felállítására sem került sor.

5. Törökországban már az 1970-es években törekvések mutatkoztak a polgári törvénykönyv átfogó megreformálására, illetve revíziójára. 1971-ben a török Igazságügyi Minisztérium közzétette a török Polgári Törvénykönyv előtervezetének és indokolásának szövegét. A török Ptk. átfogó kodifikálásának munkálatai az 1980-as években indultak meg újra, amelyekben szerepet játszott az ország Európai Közösségekhez történő perspektivikus csatlakozása. 1981-ben a Ptk. szövegének átdolgozására új bizottságot állított fel a katonai irányítás alatt álló török kormány. A bizottságnak munkáját az eredeti tervek szerint 1983 közepéig kellett volna befejeznie. Ezt a határidőt 1984 végéig meghosszabbították. Azonban ezt követően sem került sor hosszú időn át egy új előtervezet, illetve tervezet közzétételére. Említést érdemel ugyanakkor az, hogy 1982. november 22-én lépett hatályba a török Nemzetközi Magánjogi Törvénykönyv. Végül az 1990-es évek végén került közzétételre a török Reform-Ptk. tervezete.

Az 1030 szakaszból álló török Polgári Törvénykönyv, a svájci Polgári Törvénykönyvhöz hasonlóan, általános részt nem tartalmaz, ugyanis a törvénykönyv első részét a bevezető rendelkezések (1—7. szakasz) alkotják. A törvénykönyv négy könyvből, Személyi jog (8—117. szakasz), Családi jog (118—494. szakasz), öröklési jog (495—682. szakasz) és Dologi jog (683—1127. szakasz), továbbá záró rendelkezésekből (1128—1130. szakasz) áll. A Ptk. reform-tervezetét — amelynek Bülent Ecevit miniszterelnöksége idején kezdődött — előkészítése az Igazságügyi Minisztérium keretében működő törvényelőkészítő bizottság dolgozta ki. Az 1999. december 30-án a Török Nagy Nemzetgyűlés elé terjesztett tervezet forrásai elsősorban a svájci Polgári Törvénykönyv, a német BGB, a francia *Code civil* és az 1942-es olasz *Codice civile* volt.

Az Igazságügyi Minisztérium által előkészített tervezet a Nemzetgyűlés Igazságügyi Bizottsága csaknem három éven

át tartó megvitatás után kisebb változtatásokkal, módosításokkal fogadta el. A Ptk. végleges tervezetét a Nagy Nemzetgyűlés teljes ülése elé 2001. június 21-én terjesztették. A Ptk. reformtörvény elfogadására több olvasat után 2001. november 22-én került sor (2001. évi 4721. számú törvény). A törvényt 2001. december 8-án tették közzé a Hivatalos Lapban, s 2002. január 1-jén lépett hatályba.

6. A Reform-Ptk. szövegében a legjelentősebb változtatást a családi jog egyes intézményeinek új szabályozása jelenti. Ezen belül is a házassági vagyoni jog reformja tekinthető a legnagyobb jelentőségűnek. A svájci Polgári Törvénykönyvre támaszkodva a törvényes vagyoni jog a szerzeményi közösség. A vagyonekülönítésre — a házastársak választása szerint — azonban a törvényalkotó továbbra is módot ad. A családi jog területén mutatkozó változások a válási jogot érintik elsősorban. A válás (*boşanma*) új szabályozásánál mintául szolgált a német BGB 1465. §-a. A bontóokok újraszabályozásánál azonban, különösen vonatkozik ez a török Ptk. 162. szakaszára, a svájci Ptk. 138. szakasza volt irányadó. Említést érdemel, hogy a családi jog és az öröklési jog reformjára már korábban, az 1988. május 4-én elfogadott 3444. számú törvény alapján sor került. E törvény, a válásnál korábban alapvetően érvényesülő vétkességi elvet már — legalábbis részben — fellazította, s a házasság felbontása lehetővé vált — többek között — közös megegyezéssel is. A Ptk. reformja ezt megerősítette. Általános jellemzője a reformnak, hogy a feleség szélesebb jogkörhöz jut. Így például a török Ptk. 192. szakasza értelmében már nem szükséges a férj beleegyezése a feleség munkavállalásához. A 186. szakasz szerint pedig a házastársak együtt döntenek a lakóhely megválasztásának kérdésében. Átfogó revízió tárgyát képezte a gyámság (*vesayet*) (396—494. szakasz) is. A gyámság újraszabályozásában a svájci Ptk. 1981-es módosítását vették elsősorban figyelembe.

Az öröklési jog körében kiemelést érdemel az, hogy az örökösök rendelkezési jogát a törvényalkotó kiszélesítette. Vonatkozik ez különösen a török Ptk. 506. szakaszára, amely a köteles részre jogosultakról és a köteles részről (*debita portio*) rendelkezik. E szakasz értelmében a köteles részre jogosultak köre nem változik, azonban a köteles rész mértéke csökken. A végrendeleti végrehajtókra vonatkozó szabályozásnál a török törvényalkotó a német BGB megfelelő paragrafusait (2197—2228. §§) és az 1942-es olasz *Codice civile* ide vonatkozó szakaszait (700—711.) vette át modernizált és újjászervezett formában.

A dologi jog körében a tulajdonjog, a korlátozott dologi jogok (*iura in re aliena*), az elbirtoklás és az ingatlan-nyilvántartásra vonatkozó rendelkezések változtak elsősorban. Az elévüléshez szorosan kapcsolódó ingatlan-elbirtoklás feltétele a 712. szakasz alapján tíz éven át megszakítás nélkül és perrel meg nem támadott jóhiszemű birtoklás, feltéve, hogy az elbirtokló — jogalap nélkül — birtoka tulajdonként van feltüntetve az ingatlan-nyilvántartásban (rendes elévülés). Ugyanilyen feltételek mellett a 713. szakasz alapján húsz év az elbirtoklási idő, amennyiben a birtokos „tulajdonjoga” nem szerepel az ingatlan-nyilvántartásban (rendkívüli elévülés). Az ingó dolgok elbirtoklásának ideje a 771. szakasz alapján öt év. A török Reform-Ptk. a birtoknak két kategóriáját különbözteti meg. A 974. szakasz alapján önálló birtokos az, aki egy dolgot tulajdonosként birtokol. A 975. szakasz a közvetett és a közvetlen birtok között tesz különb-

séget. Közvetlen birtokos az, aki egy dolog tényleges birtokában van (*naturalis possessor*), közvetett birtokos, aki a birtokjogát nem saját maga, hanem más személy által gyakorolja. Ez utóbbi konstrukció részben a római jogban ismert *civilis possessio*-val és a *possessio ad reliquas causas* konstrukciójával rokon.

A török Reform-Ptk. terminológiai vonatkozásban is tartalmaz eltéréseket az 1926-ban elfogadott Ptk.-hoz képest. Ennek oka egyrészt abban keresendő, hogy az elmúlt évtizedek során a török jogdogmatika jelentős fejlődésen ment át. A másik ok az, hogy a török törvényhozó tekintettel volt az európai magánjogtudomány fejlődésére is. 1926-ban sok esetben igen problematikus volt egyes terminus technikusok, sőt nem egyszer jogintézmények török nyelvi megfelelőjének megalkotása.

A jóhiszeműség megjelölésére az 1926-os Ptk. szövegében még a joggyakorlatban nehezen értelmezhető *hüsnüniyet* kifejezés szolgált. Ezt a terminus technicust a Reform-Ptk. szövegében a *dürüst davranma* (szó szerinti fordításban „tisztességes viselkedés”) váltja fel. A török Ptk. 2. szakasza alapján a *dürüst davranma* a német BGB-ben szabályozott *Treu und Glaube*-mek felel meg. A jóhiszeműséget (*iyi niyet*) a Ptk. 3. szakasza szabályozza. A bíróságok feladata a két fogalom gyakorlatban történő értelmezése és egymástól való elhatárolása.

7. A török magánjogi kodifikáció előkészítésében a római jogi hagyományok jelentős szerephez jutottak.

Ezért érdemes rövid áttekintést adni a magánjog reformjával szorosan összefüggő római jogi oktatásról.

A római jog oktatása Törökországban 1871-ben vette kezdetét. A római jog tanítása — és tudományos igényű művelése — eszközül szolgált az Oszmán Birodalom magánjogának európaizálására irányuló törekvésnek.

Az első világháború idején M. Ventura volt a római jog tanára az isztambuli egyetemen, egészen 1933-ig. Az ő utódja ugyanezzel az évvel kezdődően Richard Honig. Schwarz András Bertalan (1886—1953) a következő évben, 1934-ben vette át Honigtól a római jog oktatását. Schwarz András Bertalan halálát követően Giovanni Pugliese (1914—1995), a milánói egyetem romanistája és civilistája — aki az összehasonlító jognak is nemzetközi hírnő művelője — oktatta a római jogot. Utódai Türkan Rado és Ziya Umur professzorok.

Az 1925-ben alapított Ankarai Egyetem jogi karán a római jog első oktatója Tevfik Kamil volt. Utóda Basgil egészen 1933-ig, majd 1933 és 1936 között Oğuzoğlu oktatta a római jogot. 1936 és 1948 között V. R. Sevig professzor látta el a tárgy gondozását. 1948-cal kezdődően Paul Koschaker (1879—1951) volt a római jog professzora. Koschaker utóda a neves romanista és civilista Kudret Ayiter professzor lett, egészen 1986-ban bekövetkezett haláláig.

A római jog oktatása a polgári jog és az összehasonlító magánjog alapjául szolgáló diszciplínaként került és kerül ma is előadásra.

✍ Hamza Gábor

Budapesttől Ankaráig

A gödöllői Szent István Egyetem Mezőgazdasági és Környezet-tudományi kara, valamint Növénytermesztési Intézete támogatásával adta ki a Magyar—Török Baráti Társaság Vecdet Erkun professzor visszaemlékezését tartalmazó, *Budapesttől Ankaráig* című kötetet. A könyv magyarországi bemutatója az egyetem Növénytermesztési Intézete könyvtártermében volt. Az intézet, amely a hazai és a nemzetközi növénytermesztési kutatás iskolát teremtő műhelye, mintegy hatvan évvel ezelőtt Vecdet professzor alma matere is volt. A nagyszámban jelen lévő egyetemi munkatársakat, a professzor volt évfolyamtársait, Gülhan Ulutekint, a budapesti Török Nagykövetség tanácsosát és társaságunk tagjait Jolánkai Márton professzor, az intézet igazgatója köszöntötte.



Az egyetemi támogatás történetét Dimény Judit professzor, a kar dékánja mondta el. Vecdet Erkun professzor életútjáról, a két nép tudományos és kulturális kapcsolataiban betöltött szerepéről pedig elnökségünk tagja, Vásáry István professzor beszélt.

Vecdet Erkun professzor magyarországi utazása a Török Köztársaság Külügyminisztériuma és a Magyar Tudományos Akadémia támogatása nélkül nem

Agrártudományok Osztálya anyagi támogatása nélkül nem valósulhatott volna meg.

Ezúton is köszönetet mondunk a TRANSLINE Bt. tulajdonosának, hogy a gödöllői utazáshoz díjmentesen a cég buszát rendelkezésre bocsátotta.

A szülőföld szeretetének nyomai Mikes Kelemen *Törökországi leveleiben*

Az óriási havasok mintha komor védőbástyaként vennék körül a kis székely falut, Zágont, ahol 1690 augusztusában Mikes Kelemen született, székely köznemesi családban. Mivel apja, zágoni Mikes Pál, Thököly híve volt, 1691-ben a császáriak foglyul ejtették és halálra kínozták. Özvegy édesanyja, Torma Éva, 1697-ben férjhez ment kövesdi Boér Ferenchez, a szilágyosmlyói kapitányhoz. Mikes még öregkorában is hálával és szeretettel emlékezett mostohaapjára, akinek hatására az addig református család katolikus hitre tért.

Tanulmányait a kolozsvári jezsuita kollégiumban végezte 1700 és 1707 között, itt alapozta meg latin műveltségét.

Alig volt 16 éves, midőn elhagyta szülőhazáját, a nagyvilágba indult, semmit sem sejtve annak titkairól, jövőjéről.

Ha pályafutásán gondolkodunk, szinte elképzelhetetlen, hogy ez ifjú ember hogy tudta szívének azt a fogadalmat tenni, hogy sírjáig hű marad ahhoz az emberhez, aki mellett gyermeki szeretettel élt, a fejedelemből, akihez sorsát kötötte.

Mikes volt a legerdélyibb erdélyi, talán azért, mert hazája földjét egy hosszú életen át nem láthatta viszont, csak messziről, hegyek ormáról, a „köpönyegét”. Benne teljesedik ki az erdélyi szellem önmaga felé forduló, magát tanulmányozó iránya, mely vallásosságának és humánusának a szintézise. A magyar olvasók tudatában ő nem pusztán egy író, hanem egy teljesebb erkölcsi való is, „Zágon” és „Rodostó” összekapcsoltságában szimbólummá nemesedett morális példakép. Mert ő, miközben tényként fogadta el a kényszerűséget, bölcs és derűs fölényrel vívta meg harcát az általa megváltoztathatatlanul, nemcsak elviselve azt, hanem gyakran fölébe emelkedve erkölcsileg és lelkileg.

A hontalan bujdosó nemcsak felidéző képzeletével, hanem szemével, fülével és nyelvvel is „emlékezett” szülőföldjére: „Ő zágoni fenyőlevél-tobákkal veszejt meg a török muskotályt. Ő maga is restellte ezt a gyermekséget, de hát kibe mit oltott az Isten, az ellen hiába rugdolódzik. Már rég leszokott mindenféle bolondságról, nem tekintget a török asszonyok feredzséje alá, a Susika nevét sem metszi már bele ifjú citrusfák sima bőrébe — de a zágoni szag nélkül csak nem tud ellenni. Az erdélyi atyafiakkal küldet magának hébe-hóba egy zacskóból fenyőlevelet herbaté gyanánt, s ha annak a füstjébe takaródhat, akkor nincs semmi baj. Csak a szemet kell lehunyni, s egyszerre otthon van a Mikes portán. Ilyenkor magától szalad a penna a papíron, s alig győzi a versenyt a vidám gondolatok felhőfutásával. De mikor elfogy a füves zacskó, akkor hiába küldi a halebi basa a latakiaát: nem látni a kék füstben semmit, s nagy hézagok maradnak a diáriumban.” (Móra Ferenc: Kakukk)

Ez jelentette számára az örökre elhagyott, mégis legkedvesebb táját, a zaklatottan is szép gyermekkort, a korán megszakadt serdülőkort. Egyszóval: azt a hamvas ifjúságot, amelyet egyetlen szépségnek érzett hazaszálló képzelete.

Hogy mennyire tudat- és szív mélyig ható volt Mikes szülőföldhöz való kötődése, azt leginkább az „édes néne” alakjának megteremtése bizonyítja. A leveleket fogalmazó és a levelek címzettje közötti kapcsolat, mint lélektani alapállás vonzó és nagyon emberi, mint ötlet: nagyon szellemes, mint írói fogás: kitűnő. A körüludvarolt, körülhízelgett, megpirongatott, panaszt és okoskodást egyforma türelemmel „elviselő” rokon hölgy talán azért kellett

Mikesnek, hogy mindig ott legyen keze ügyében az igazi erdélyi nemesasszony, akivel magától értetődő természetességgel, közvetlenséggel tud „beszélgetni” élete folyásáról, mindennapi gondjairól, az eseményekről. Például párhuzamba állítja a török és a magyar szokásokat: „a pompájoknak egy része abból áll, hogy mindenkor szolgál álljon előttük, mikor pedig országos dolgokról beszélnek, a szolgál ott nem lehetnek, azért néma szolgálakat tartsanak. És azok az intést úgy értik, mintha szólának, és ezek vannak benn a háznál, amidőn a vezér titkos dolgokról beszél... Talán még nálunk is jó volna az szokás, és nem volna annyi temonda a háznál, ha nálunk az öregasszonyok némák volnának, a lányasszonyok nem bánnák.”

„Mostanában gyönyörűséggel nézi az ember itt a szántóföldeket és szőlőket és a sok veteményes kertet. Itt pedig annyi szőlőhegyek vannak, hogy másutt egy vármegyében elég volna, azokat pedig igen jól művelik, és azokban a sok gyümölcsfák úgy tetszenek, mintha mind kertek volnának. Itt pedig meg nem karózzák a szőlőt, mint nálunk, azért is az ágak mind le vannak hajolva, a szőlőgerezdet a levelek befedvén, a földet is árnyékban tartják, a pedig szükséges ezen a meleg földön, ahol nyáron igen kevés eső jár, így a föld nedves marad és a szőlő sem szárad el. Itt a való, sok veteményes kertek vannak, az idevaló szokás szerint jól művelik, de nem lehet a mieinkhez hasonlítani. Gyapotot pedig sohult annyit nem vetnek, mint itt, és a gyapotból való kereskedés itt igen nagy.”

Hazavágyódását is leginkább hasonlatokkal, illetve párhuzamokkal fejezte ki: „Jobban szerettem volna káposztásfazék lenni Erdélyben, mintsem kávét ivó findszája a császárnak”.

A közhiedelemmel ellentétben sohasem kellett egyedül hallgatnia a tenger mormolását, nem ő volt az egyedüli bujdosó, sőt, élete utolsó éveiben ő volt a kis magyar kolónia Portától kinevezett vezetője. Végigélte azonban azt, hogy sorra kihaltak mellőle azok, akikkel minden sűrűlőds ellenére összekötötte a közösen megélt múlt. Élete utolsó két és fél évét felderítette az a tény, hogy engedélyt kapott a még élő hozzátartozóival való levelezésre. Féltetvértől kapta meg azt a rokoni szeretetet, amire vágyott, s amit addig az „édes néne” pótolta.

✍ Somogyi Gréta

TÖRÖK FÜZETEK

A Magyar—Török Baráti Társaság időszaki lapja
Szerkesztőbizottság:

Dávid Géza, Puskás László, Szmilkó Györgyi és F. Tóth Tibor

Felelős szerkesztő/Sorumlu redaktőr: F. Tóth Tibor

Tervezés, tipográfia: Szmilkó Györgyi

Színes technika: Starkiss Stúdió

Levélcím/adres: Magyar—Török Baráti Társaság

H—1062 Budapest, Bajza u. 54.

Fax: (36-1) 411 61-92

Email: defter@office.mta.hu

HU ISSN 1217-6141